

чарніламі, магніцік з выявай прыдуманага горада, які згадваецца ў кнізе, і таксама рэцэпт традыцыйнай беларускай стравы – верашчакі. Можна сказаць, што ў інтэрнэт-прасторы кніга Л. Рублеўскай набыла новае жыццё: “MOVABOX не проста выдатна: кніга... гэта сапраўдны рытуал чытання, які адкрывае новыя грані ўспрымання папяровых старонак. Гэта ўнікальны набор для літаратурнай прыгоды, закліканы даказаць, што сучасныя беларускія кнігі здольныя заваяваць месца ў вашым сэрцы” [5]. Такім чынам, адносна масавую аўдыторыю беларуская літаратура можа разлічваць сустрэць менавіта ў інтэрнэце, дзе рэалізуецца не толькі як уласна мастацка-эстэтычны феномен, але як праект сучаснай медыякультуры, інтэрактыўны інтэрнэт-праект.

Сеціва задае прынцыпова новую якасць хранатопа (часапрасторы) існавання беларускай літаратуры. Высокатэхналагічныя інструменты камунікацыі здольныя ў літаральным – геаграфічным – сэнсе нівеліраваць паняцце “межаў” у дачыненні да прысутнасці беларускай літаратуры ў свеце. Адзін (хоць і не адзінкавы) прыклад – “паэтычна-геаграфічны” інтэрнэт-праект “Вершы без межаў”, запушчаны маладым паэтам, музыкантам Мікітам Найдзёнавым. Творы з яго дэбютнага зборніка “Развітанцы” (2015) чыталі беларусы ў розных кутках свету (у ЗША і на Гоа, у Чэхіі і В’етнаме, у Даніі і Славакіі); відэаролікі спачатку выкладваліся ў адну з сацыяльных сетак, пасля разышліся па іншых рэсурсах інтэрнэта. Гэты праект падаецца выдатнай ілюстрацыяй да размовы пра якасныя змены нацыянальнай прасторы чытання, якая становіцца ў гэтым выпадку лакалізаванай (беларускацэнтраванай) і глабальнай (без межаў) адначасова.

Падсумоўваючы, паспрабуем формульна выразіць спецыфіку існавання беларускай масавай літаратуры як мастацкай з’явы і культурнага феномену.

Тэорыя ведае, якой павінна быць масавая беларуская літаратура, але разумее, чаму гэта немагчыма на практыцы. Літаратурная практыка здагадваецца, што гэта немагчыма “як ва ўсіх”, таму разгортваецца як сукупнасць індывідуалізаваных (персонацэнтраваных) праектаў, што “адбываюцца” як сінтэз уласна літаратуры і найноўшых медыя- ды інфармацыйных тэхналогій.

Спіс выкарыстанай літаратуры і крыніц

1. Шаўлякова-Барзенка, І. Л. “Утылітарная аксіялогія”: беларуская літаратура канца ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя ў *рэтраперспектыве* тыпаў літаратурнай творчасці / І. Л. Шаўлякова-Барзенка // Наукowy вісник Волинського національного універсітету імені Лесі Українки. Філолагічныя науки. Літаратурознаўства. – Луцьк, 2010. – № 11. – С. 280–284.
2. Шаўлякова-Барзенка, І. Беларуская літаратура ў інфармацыйным грамадстве: пагрозы як гарантыя перспектывы / І. Шаўлякова-Барзенка // Польшча. – 2017. – № 1. – С. 103–114.
3. Культуру чытання беларусаў абмеркавалі ў Мінску [Электронны рэсурс]: Будзьма беларусамі, 2008–2015. – Рэжым доступу: <http://budzma.by/news/kulturu-chytannya-byelarusaw-abmyerkavali-w-minsku.html>. – Дата доступу: 11.03.2017.
4. Рублеўская, Л. Сутарэнні Ромула: раманы / Л. Рублеўская. – Мінск : Кнігазбор, 2012. – 520 с.
5. MOVABOX. Чытаем па-беларуску [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://movabox.by/>. – Дата доступу: 01.03.2017.

УДК 821.161.3-1*П. Шруб

В. К. Шынкарэнка

САМАБЫТНАСЦЬ ЧОРНА-БЕЛАГА СВЕТУ ПАЎЛА ШРУБА

У артыкуле даследуецца вернасць паэта-фізіка родным вытокамі, непаўторным Жыткаўшчыне, Палессю, усёй Беларусі. Пры гэтым многія рэаліі з біяграфіі аўтара ілюструюцца яго ўласнымі

паэтычнымі высновамі. Ідэйна-мастацкі аналіз асобных вершаў П. Шруба дазваляе пераканацца ў самабытнасці яго творчай індывідуальнасці, непаўторным гучанні голасу, багатым спектры фарбаў пры перадачы размаітага характа акаляючага свету, які пасля Чарнобыльскай трагедыі часта абмяжоўваецца адценнямі чорнага і белага колераў.

Паэзія Паўла Міхайлавіча Шруба, сябра СП СССР, аўтара зборнікаў вершаў «Лабараторыя» (1987; прэмія Ленінскага камсамола Беларусі ў 1988 г.), «Позні світанак» (1992), «Чорна-белы свет» (1995) і іншых, здольная выклікаць да сябе асаблівы інтарэс ужо тым, што створана фізікам. Але дзеля аб'ектыўнасці неабходна ўдакладніць, што прыведзены факт шчаслівага прафесійнага і творчага разыходжанняў асобы далёка не адзінкавы ў айчыннай літаратуры. У якасці прыкладаў таленавітага спраўджвання ў мастацтве слова тут можна ўзгадаць медыкаў Алеся Наўроцкага і Юрку Геніюша, інжынераў розных кірункаў Анатоля Грачанікава, Алега Мінкіна, Алеся Чобата, электрыка Леаніда Галубовіча, хіміка Галіну Булыка, будаўніка Віктара Шніпа, архітэктара Людмілу Рублеўскую і іншых аўтараў. П. Шруба з пералічанымі і многімі неназванымі пісьменнікамі найперш збліжае шчырае перакананне ў сапраўдным прызначэнні мастацкіх твораў – гэтых своеасаблівых «сачыненняў на вольную тэму»:

*Як заўсёды, не важна колькі:
бярэмак тамоў
ці танюткая кніжка –
душа б у радках гучала... [1, с. 19]*

Менавіта душэўнасць, заўсёдная патрэба верша ў эстэтычных адкрыццях, «каб крок (і апошні) / быў першым, / быў першым...» [1, с. 141], аднолькава як і глыбінная сіла выгадаваных роднай глебай каранёў, нястомнае вяртанне да вытокаў, імкненне пранікнуць у сутнасць рэчаў, загадкі свету, веданне жыцця, кажучы словамі Р. Барадуліна, «і на смак, і на колер, і на радасць, і на бяду» «думкай відушчай, сэрцам узрушаным, потам салёным...» [2, с. 7] з'яўляюцца ўстойлівымі складнікамі сапраўднага інтарэсу да творчасці паэта.

Думаецца, з гэткаю ж мэтай не будзе лішнім узнавіць асобныя моманты з біяграфіі пісьменніка, які дагэтуль не асабліва часта трапляе ў поле зроку даследчыкаў. А нарадзіўся Павел Шруб 20 лютага 1955 г. у вёсцы Хільчыцы Жыткавіцкага раёна ў шматдзетнай і дружнай сялянскай сям'і. Пазней у вершы «***Мы пройдзем...» пра сваё дзяцінства паэт будзе згадваць як пра час ціхі і вельмі прыгожы, з безліччу неспазнаных таямніц і неабсяжнасцю межаў. І праз гады яго будзе здзіўляць: « – Які гэты / у каляровым карабліку / маленства / змяшчаўся ўвесь сусвет?» [1, с. 74]. У 1962–1970 гг. Павел вучыўся ў Хільчыцкай васьмігодцы. Рай Валянціна Міхайлаўна, першая настаўніца не па гадах сур'ёзнага і кемлівага хлопчыка, адзначала яго заўсёдную ўдумлівасць, сціпласць, выключную любоў да кніг. Менавіта яны на ўсё жыццё стануць лепшымі сябрамі Паўла, паспрыяюць замацаванню за ім мянушкі вучонага, рана падштурхнуць да ўласнай паэтычнай творчасці. Першае месца ў раёне за творчую працу, занятае па выніках рэспубліканскага конкурсу, што праходзіў пад дэвізам «Мой родны кут», дазволіла здольнаму школьніку атрымаць пуцёўку ва ўсесаюзны піянерскі лагер «Артэк». Пасля вяртання сваімі ўражаннямі ад наведвання знакамітага месца адпачынку савецкіх дзяцей хлопчык яшчэ доўга дзяліўся з сябрамі.

Павел заўжды з інтарэсам займаўся ўрокамі, дапамагаў сябрам у вучобе, а родным па гаспадарцы. Добры і спагадлівы бацька словам і справай быў гатовы ва ўсім падтрымаць свайго старэйшага сына, аднолькава як і меншых Івана, Аркадзя, Петруся (адзіная дзяўчынка ў сям'і рана памерла). Разам з дбайнай і ўважлівай жонкай ён клапаціўся пра выхаванне дзяцей, жадаў бачыць іх працавітымі і чулымі. Інакш і быць

не магло ў сям’і, дзе самі родныя працавалі з рання да ночы і, як і іх продкі, жылі з працы рук сваіх. Ды пры гэтым яшчэ любілі спяваць. Асабліва маці – прыгожая і ласкавая Марыя Пятроўна, першая спявачка на вёсцы, без якой ні адно вяселле не абыходзілася і якую вельмі любілі ў вёсцы за прыветлівы нораў. Адметна, што якраз праз веданне матуліных песень сын і дарослым будзе звяраць памяць уласнага сэрца, суадносіць яе з непарушнай адданасцю бацькоўскім вытокаам, усяму роднаму краю. Такім своечасовым напамінам пра неабходнасць вяртання да сябе ранейшага для лірычнага суб’екта П. Шруба ў вершы “***Што ні лета – над палямі...” становіцца той горкі момант, калі ён раптам адчуў:

*Песню матчыну спяваюць,
а я столькі слоў не помню... [1, с. 9]*

У дзявятым класе юнак вучыўся ў Рычоўскай сярэдняй школе. Часта вясною туды даводзілася дабірацца нават на лодцы, што было досыць небяспечна. І тады бацькі вырашылі адправіць сына да вучаўца ў Тураўскую СШ №1. У канцы таго ж навучальнага года Павел, каб атрымаць атэстат за 10 клас, самастойна рыхтуе ўсе неабходныя прадметы і экстэрнам здае іх на “выдатна”. Так, у пятнаццацігадовым узросце юнак (не без прыгод, бо выклік прыйшоў са спазненнем, а таму давялося дабівацца асобнага дазволу на здачу ўступных экзаменаў) бліскуча здасць усе іспыты і, прыемна ўразіўшы членаў прыёмнай камісіі змястоўнасцю сваіх адказаў, будзе залічаны на фізічны факультэт Ленінградскага ўніверсітэта. Пазней пра гэты вызначальны паварот у сваім лёсе ў вершы “***Зачарпнуў...” П. Шруб напіша так:

*Фанерны чамадан у руцэ
і свет шырокі-шырокі... –
Сняцца нават рацэ
яе вытокі... [3, с. 6]*

У далейшым дзякуючы вялікай самастойнай працы, адказнаму стаўленню да засваення зместу асноўных спецыяльных і дадатковых дысцыплін беларускі студэнт, выхадзец з палескай глыбінкі, зможа годна справіцца з усімі цяжкасцямі навучання ў вядомай і прэстыжнай установе. Не менш клапаціцца Павел і пра агульнае развіццё. Ён адразу ж актыўна далучаецца да культурнага жыцця паўночнай сталіцы, па-ранейшаму шмат чытае, імкнецца пазнаёміцца з творамі забароненых у СССР аўтараў.

І ўсё ж насычаны падзеямі час вучобы, як і наступныя перыяды сталага жыцця (маюцца на ўвазе вучоба ў Наваполацкім політэхнічным інстытуце, праца на кафедры фізікі ў гэтай жа ўстанове, пазней у Мінскім інстытуце ядзернай энергетыкі, служба ў войску, пасада выкладчыка-метадыста Мінскай спецыяльнай сярэдняй школы міліцыі, завочная вучоба ў Мінскай вышэйшай школе Міністэрства ўнутраных спраў СССР), не вызваляюць вясцоўца П. Шруба, гатовага плакаць з вербамі ніцымі, ад ментальных пакут. Яго душа жадае адзінства, а між тым вымушана выбіраць, падобна казачнаму герою, з двух шляхоў адзін або застываць, як у аднайменным вершы, на паўдарозе:

*Паміж вёскай і горадам стану,
паміж вёскай і горадам –
направа асфальт беззаганны,
налева сцяжына чорная [1, с. 22].*

Увогуле, пачуццё пэўнай разарванасці (“*Рукі мае ў гарадах, / сэрца маё на вёсцы...*”, [1, с. 79]) – часты госць лірычнага героя паэта, які жыве ў свеце, дзе ўсе

побач і адначасова кожны сам па сабе: са сваімі радасцю, болем, самотай, танюткай надзеяй вяртання да сябе ранейшага і горыччу разумення зробленых непакраўных памылак (“Паляванне на апошняга жураўля”, “Неперспектыўная вёска”, “Блудны сын”, “Пахаванне песні” і інш.).

Якраз сялянская цягавітасць, заўсёдная прага вучыцца, спасціжэнне засвоенага папярэднікамі і ўменне выводзіць з усяго перажытага ўласныя ўрокі мудрасці, калі “мазолісты вопыт былога / крыламі за плячыма” [1, с. 49], дазволілі паэту адкрыць найасноўны закон светабудовы, асабліва дакладна сфармуляваны ў вершах “***Дарогі роднай Беларусі...” і “***Па шашы ад Жыткавіч на Тураў...”

*Я раздарожжаў не баюся, –
спазнаў даўно я: адуюль
дарогі роднай Беларусі
вядуць да любых і матуль* [1, с. 154].

Сёння паэт і палкоўнік у адстаўцы П. Шруб жыве з сям’ёй у Мінску. Але ў час прыездаў у родную вёску ён заўжды імкнецца наведаць школу, адкуль пачаўся яго шлях у дарослае жыццё, пахадзіць па знаёмых мясцінах, дзе “...у наваколлі жыве рэха прамой Кірылы Тураўскага” [2, с. 5], сустрацца з незабыўнымі землякамі, лесам і ракой, такімі шчодрымі ў яго дзяцінстве на свае дары. Відаць, для таго, каб яшчэ раз пераканацца, што “*Радзімы жывая вада / нікому не шкодзіць*” [1, с. 21]; што

*няма анічога лепей
калючых калоссяў жыта
і ціхенькай вузкай сцежкі
пад жаўруковым крылом* [1, с. 114].

Нельга не пагадзіцца з высновай паэта пра наяўнасць у лёсе кожнага з нас сваёй лабараторыі, “*дзе мы ўрачы і ў той жа момант / хворыя...*” [1, с. 54]. Справа ў тым, што па шляху да пакарання новых вяршынь, чарговых адкрыццяў, а яшчэ часцей – непатрэбнага штурманання лесвіц, часцей з падпіленымі драбінамі (“Аксіёмы лесвіц”), ці неабдуманай пабудовы міражоў (“Паветраныя замкі”), падаць адкуль, як і з сапраўдных, аднолькава балюча, мы не столькі набываем, колькі страчваем. Магчыма, па гэтай прычыне лірычнаму суб’екту паэта ніяк не пазбавіцца ад адчування таго, што “*...ў нечым было мудрай / дурное маё юнацтва*” [1, с. 79], што з гадамі і набытым жыццёвым вопытам “*нешта святое / на вечныя векі*” [1, с. 57] кожным з нас безваротна губляецца.

Тым больш балюча паэту-навукоўцу ўсведамляць жахлівыя памеры тых незваротных разбуральных страт, якія могуць смяротна пагражаць акаляючаму свету і людзям праз неасцярожнае выкарыстанне лабараторных і наогул усіх навукова-тэхнічных адкрыццяў. У “Песні пра паравоз” безагляднае памкненне грамадства да прагрэсу любымі сродкамі П. Шруб з адкрытай з’едлівасцю атаясамлівае з вобразам цягніка з вядомай савецкай песні, які ляціць наперад без усякіх прыпынкаў “па бясконцаму кругу” і звыкла малоціць усіх “квадратнымі коламі” [3, с. 129], заадно пераўтвараючы Палессе ў пустыню, спальваючы ў сваёй топцы перадапошнія хаты і робячы чорным некалі сіні небасхіл. Выключна стрыманай інтанацыяй, якая не толькі не змяняе, а яшчэ больш падкрэслівае пранізлівы трагізм зместу твораў, адрозніваюцца вершы паэта чарнобыльскай тэматыкі “Чорныя кветкі” і “Палескі рэквіем”. Нават белыя кветкі Палесся, “бяды ўранавай сведкі”, бачацца лірычнаму суб’екту паэта чорнымі. Ён нават заклікае: “вы ў белы іх колер не верце...” [3, с. 88].

На разгорнутым супрацьпастаўленні белай і чорнай фарбаў, ужыванні вялікай колькасці паўтораў каларатываў і вобразаў-архетыпаў пабудаваны “Палескі рэквіем”

П. Шруба. Абгарэлыя стол, абрус, хлеб, соль, крыжы разам з пачарнелымі тварамі людзей і іх бязмерным бодем праецыруюцца аўтарам на ўсю Белую Русь. У рэшце рэшт чорны колер запалання не толькі ўсё наваколле, але і людскія душы, што і дазваляе “Я”-герою твора з горыччу, якую асабліва падкрэслівае вынесенае ў асобны радок слова “*ацалелыя*”, канстатаваць:

*Я не здзіўлюся нічуць,
калі цябе ўсе
ацалелыя
Чорнаю назавуць* [3, с. 141].

Як бачым, з гадамі паэтычны свет П. Шруба стаў больш кантрасным, пераважна чорна-белым. Заўважаецца таксама схільнасць аўтара да выбару больш лаканічных вершаваных форм. І ўсё ж паэт застаецца верным сабе, сваім непрычасаным думкам, таму ж старому гляку, зялёным воблакам і ўсмешкам дзяцінства, усяму адвечнаму. Найперш – полю, якое пахне рукамі маці і “*дзе родзіць жыта*” [3, с. 77].

Спіс выкарыстанай літаратуры і крыніц

1. Барадулін, Рыгор. Пад жаўруковым крылом / Р. Барадулін / Шруб, Павел. Лабараторыя: Вершы / П. Шруб. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 166 с. – С. 5–8
2. Шруб, Павел. Лабараторыя: Вершы / П. Шруб. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 166 с.
3. Шруб, Павел. Чорна-белы свет. Вершы / П. Шруб. – Мінск: Маст. літ., 1995. – 159 с.